

УДК 347.965 (477.83/86)
ББК 63.5

Ірина Солонець

ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКИХ АДВОКАТІВ ГАЛИЧИНИ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПЕРША ПОЛОВИНА ХХ ст.)

Розкрито питання формування української адвокатури як окремої соціальної верстви. Проаналізовано джерела формування адвокатів Галичини, їх національний склад, повсякденне життя, умови праці та дозвілля. Особливу увагу звернуто на роль українських адвокатів у громадському житті краю.

Ключові слова: адвокат, Галичина, інтелігенція, юрист, адвокатська ліцензія.

Кінець ХІХ – початок ХХ ст. є переломною добою у світовій історії загалом, і в історії України зокрема. Відбулися зміни у повсякденному житті людей, їх світогляді та цінностях. Вони торкнулися і Галичини, яка у зазначений період перебувала у складі Австро-Угорської монархії. “Весна народів” змінила внутрішньополітичне становище нашого краю. Відбулися кардинальні реформи у всіх сферах політичного, соціального, економічного та культурного життя. Це безумовно мало вагомий вплив на населення Галичини, що спостерігається в інтенсивному національно-культурному відродженні, створенні культурно-просвітницьких товариств та політичних партій, зростанні ролі української світської інтелігенції як основного носія просвітницьких ідей в краї.

Мета даної наукової розвідки полягає в тому, щоб комплексно дослідити життя українських адвокатів Галичини в кінці ХІХ – першій половині ХХ ст.

Зазначена проблема знайшла наукове висвітлення у працях О.Павлишина [12], Н.Мисак [10], О.Дрогобицької [5], І.Андрухів [1; 2], В.Кульчицького [7] та ряду інших. Так, у праці “Державний лад і право в Галичині (в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.)” В.Кульчицький проаналізував проблеми функціонування адвокатури в Галичині та на Буковині, акцентуючи увагу на їх професійній компетенції [7]. Львівська дослідниця Н.Мисак вивчає національну ідентичність та професійну діяльність адвокатів Галичини [10], а О.Павлишин на прикладі життя Є.Петрушевича висвітлює особливості життя адвокатів краю, їх громадську та політичну діяльність [12]. У наукових статтях та монографії О.Дрогобицької досліджено джерела формування адвокатури Галичини, умови навчання студентів-правників. Проте, незважаючи на численні наукові дослідження вказаної проблеми, ще й досі залишаються питання, які потребують більш детального аналізу. Серед них слід виділити питання умов життя адвокатів та їх родин, заробітків, дозвілля та інші.

Австрійські реформи 1860–1870-х рр., які стосувалися освіти і національних відносин, розширили потребу в кадрах світської градації. Австрійське міністерство освіти і культів, попри спротив польської професури, наполягало на підготовці у місцевому університеті україномовних фахівців, переважно для юридичної сфери. Кількість українців, що обирала світську освіту зросла. Вона відбувалася саме в той час, коли у Галичині почав відчуватися брак вільних парафій для випускників теологічного факультету [6, с.68].

Чисельність адвокатів Галичини у кінці ХІХ ст. була великою, проте більшість з них були євреями. Так, на зламі 1879–1880 рр. у Галичині було усього 9 українців-адвокатів: по двоє у Львові і Станіславові; по одному в Коломиї, Тернополі, Саноці, Стрию та Чорткові. Проте динаміка збільшення чисельності українців в адвокатурі зростала. У 1890–1899 рр. ще 30 правників-українців відкрили адвокатські канцелярії; у 1913 р. у краї їх налічувалось 62; 1914 р. – 70. Адвокати почали відігравати вагомий роль й у політичному житті галицьких українців. Невипадково період кінця ХІХ – початку ХХ ст. називають “адвокатською добою” національного відродження. Адвокати, за словами Лева Ганкевича, “вже до 1914 р. кермують цілим майже національним життям” [12, с.48–49].

У 30-х рр. XX ст. кількість тих, хто обрав адвокатуру, продовжувала зростати, однак серед усього контингенту правозахисників надалі зберігалася диспропорція за національною приналежністю. Зокрема, станом на 1932 р. у Львівській палаті адвокатів було 10% поляків, 14% українців та 70% євреїв [5, с.122].

Етнічний склад адвокатів Галичини на початку XX ст. можемо прослідкувати на прикладі м. Коломиї. Так, серед особового складу Коломийського окружного суду судьями були Йонаш-Юзеф Рапапорт і Фредерік-Леон Розвода, адвокатами – Леон Аллерганд, Теофіл Дембицький, Володимир Дудикевич, Леон Функенштайн, Станіслав Гачевський, Ян Ганкевич, Стефан Грабар, Мозес Гуллес, Василь Юрченко, Маріан Юркевич, Тадеуш Красницький, Марек Ляхс, Миколай-Генрік Ландау, Маврицій Марморощ, Мечислав Моравський, Самуель Шорр, Ляйбуш Шульбаум, Кегос Шульбаум, Владислав Сентк, Максиміліан Трахтенберг, Леон Валлер, Сімхе Весельберг, Лазар Ципсер [11, с.17–18].

Однією з причин зростання чисельності адвокатів була невисока вартість навчання на правничому факультеті. Так, у кінці XIX ст. найдорожчим було навчання на медичному і філософському факультетах. Студії на богословському і правничому факультетах були найдешевшими. Як згадував Степан Шухевич: “Права були дуже тані, бо студент мав поїхати до Львова тільки аби вписатися на семестр, а потім через цілі студії міг сидіти на селі, там вчитися і приїхати до Львова доперва на іспити. Навіть підручники були не такі дорогі, як на медицині. Врешті сам правничий факультет був так улаштований, щоб студенти не дуже ходили на виклади, бо викладові зали були так малі, що могли примістити найвище одну десятку часть студентів” [12, с.41].

Д.Богачевський, відомий правник, у своїх спогадах писав: “Я мріяв про філософію та професуру, евантуально медицину, та це виявилось дійсно мрією з огляду на фінансову сторінку, тож я з конечности вибрав правничі студії – хоча не зрікаючись мрії про професуру” [3, с.39].

Процес здобуття юридичної освіти був не складним, тому окремі студенти вдавалися до хитрощів. Оскільки правники не зобов’язувалися ходити на постійні заняття в університет, а тільки відвідувати раз на тиждень так звані “цв’ічення” (практичні заняття), які вів асистент професора, то відсутнього студента міг за невелику оплату “замінити” якийсь його місцевий товариш по навчанню. Він же на початку академічного року збирав підписи професорів на “індекс” (книжечка із переліком предметів і прізвищами викладачів). У такий спосіб відсутній студент всюди фігурував як такий, що регулярно відвідує заняття. Його головним заняттям було лише скласти річні іспити [5, с.119].

Закінчивши правничі студії, випускник університету обирав профільне професійне заняття. Юридична освіта давала підстави отримати посаду в державній адміністрації чи суді, провадити приватні практики нотаря чи адвоката. Для адміністративної роботи необхідно було відбутися безоплатну практику в суді або у фінансовій (“скарбовій”) дирекції.

Праця в судовій установі, з матеріального боку, була стабільнішою, аніж “непевний хліб адвоката”. Натомість здобути посаду нотаря було досить проблематично, адже кількість таких вакансій у краю була обмежена.

Робота адвоката відкривала непогані фінансові перспективи й певну особисту свободу для юриста. Проте це коштувало багато зусиль, коштів, часу і терпіння, щоб провадити самостійну адвокатську практику. Перший австрійський закон, який регламентував становлення та діяльність адвоката, ухвалили 16 серпня 1849 р. Тоді щоб отримати адвокатську ліцензію, необхідно було захистити докторат із права й відбутися трілітню практику (“аплікантуру”) після докторату або п’ятирічну аплікантуру з докторатом. Після цього кандидат складав фаховий іспит і, надіславши до Відня необхідні документи, чекав на міністерську номінацію, проте це могло тривати по кілька років.

6 липня 1868 р. в Австрії ухвалили нову адвокатську ординацію, норми якої в Галичині діяли аж до 1 листопада 1932 р. Згідно з цим законом, щоб отримати право провадити самостійну адвокатську діяльність, необхідно було відбути шестилітню аплікатуру й річну безоплатну практику в судовій установі. Упродовж цього часу треба було захистити докторат із права – окрім наукової праці скласти ще спеціальний докторський іспит т. зв. 46. ригороз й заплатити чималу суму внеску. Виконавши перелічені вимоги, кандидат складав адвокатський іспит перед апеляційним судом, і не потребував уже спеціального дозволу (“номінації”) від міністерства [12, с.45].

Складання адвокатського іспиту було справою досить складною. Розпорядженням міністра юстиції від 7 серпня 1850 р. це відбувалось у два етапи: спочатку усно, а потім письмово. На усному іспиті кандидат мав показати теоретичні знання з цивільного і кримінального законодавства, а на письмовому – навички складання процесуальних документів тощо. Особа, яка не склала іспит з двох спроб, далі не допускалася [4, с.69].

У майбутньому випускники права могли сподіватися на покращення свого матеріального становища. Кандидати в адвокати (конципієнти) не отримували високих прибутків, однак відкриття власної канцелярії вже забезпечувало гідний рівень життя. Розмір прибутків звичайно залежав і від уміння привабити клієнтів та активно вести юридичні справи, від кількості виграних судових процесів, рівня заможності клієнтів і, безумовно, від особистих даних адвоката, його популярності та успіхів у громадській діяльності. Так, адвокат Є.Олесницький у Стрию отримував щомісяця 800–1000 ринських, а С.Данилович – ледве 200–300 [5, с.120].

Про свої заробітки на адвокатській ниві згадує Д.Богачевський: “У Сокалі я став конципієнтом* д-ра Ріпецького. Моя винагорода складала одну третину з контрактів і то усіх, половина з комісій, крім того невеличка платня. Та з огляду на інфляцію, та платня мінялася і в дійсності була тільки додатком до винагороди. Коли ж зважити, що тоді були контракти по 30–50 долярів, тож моя третина представляла поважну позицію” [3, с.83].

Проте в умовах стагнації економічного життя Галичини клієнтів було мало. Ситуацію ускладнювала ще й конкуренція серед колег. Також адвокати у кінці XIX ст., часто мали надавати юридичну допомогу біднішим соплеменникам безкоштовно [12, с.45].

Адвокати Галичини брали активну участь у її суспільно-політичному житті. Не зважаючи на це, правозахисники чітко розмежовували громадську і професійну діяльність. Остання була насамперед для них джерелом отримання прибутків, можливістю матеріально забезпечити родину, дати належну освіту дітям, і, врешті-решт, фінансами, меценатством сприяти розвитку національної культури. Адвокати, на відміну від інших представників юридичних спеціальностей (суддів, нотаріусів), в Австро-Угорській імперії не належали до державних службовців, а, отже, і не претендували на державне пенсійне забезпечення. За таких умов адвокатська діяльність часто була єдиним джерелом прибутків цієї категорії правників, а також способом забезпечити своє майбутнє і майбутнє своєї родини. Тому національні амбіції не перешкоджали професійній діяльності. Дуже часто українські адвокати представляли в судах інтереси поляків, а польські адвокати – відповідно українців. Більше того, українські і польські правники, незважаючи на політичні погляди, у фаховій діяльності часто співпрацювали.

Зокрема, відомий львівський адвокат, активний учасник українського національного руху в Галичині кінця XIX – першої половини XX ст. Володимир Старосольський обстоював права українців, але ніколи не відмовляв у допомозі представникам інших національностей. Тому серед його клієнтів було чимало поляків, євреїв і німців. На-

* Адвокатський помічник.

приклад, у листопаді 1911 р. В.Старосольський представляв інтереси позивача-поляка, власника нерухомості з Перемишля Франца Заборського у справі про повернення позики у сумі 400 корон. Також В.Старосольський у різних майнових спорах та кримінальних справах представляв інтереси німців (Гелена Веісс, Самуїл Горн, Маєр Ензельберг, Казимир Масловський та багатьох інших) [10, с.29–30].

Найбільше справ по захисту представників інших національностей стосувалося майнових спорів, оскільки саме такі справи становили левову частку заробітків правозахисників. Ось як іронічно писав у листі до І.Франка про свою професійну діяльність відомий український адвокат А.Чайковський: “... Саме я писав до суду, що Параця Михайлиця позичила у Микити Бучка 20 К і не хоче віддати. То добре, що бодай таким способом можна заробити на хліб насущний” [10, с.31].

Багато адвокатів, беручи активну участь у громадському житті краю, захищали і правові інтереси простих українців. У зв’язку з цим, деяких захисників неформально називали “мужицькими” адвокатами. Так, відомим серед них був Іван Семенюк (Марко Черемшина). Його сучасник Василь Ревлюк у спогадах пише: “В адвокатській практиці пізнавав він ближче життя гуцулів і пізнавав також п’явок, що обсіли наші гори та визискували добродушність гуцульську, та доводили не раз свої жертви до жебрацької торби. Бідним уділював безплатної правової поради, заступав і боронив їх не тільки перед судом в Делятині, але також перед окружним судом”. Іншим “мужицьким” адвокатом став А.Чайковський. Він першим домагався прав української мови в судочинстві [4, с.71].

Адвокати Галичини, входячи до складу численних культурно-освітніх товариств та політичних партій, мали і свої професійні організації. Первинною організацією українських правознавців Галичини був “Кружок Правників”. Це була студентська організація, заснована 7 листопада 1881 р. як секція при Академічному Братстві молоді Львівського університету під патронатом професора О.Огоновського [4, с.80].

Учасниками товариства були А.Чайковський, Є.Олесницький, С.Данилович, І.Могилинецький, С.Федак та інші. Його члени виступали з лекціями, займались перекладом австрійських законів та їх видавництвом українською мовою.

У 1909 р. у Львові засновано перше професійне об’єднання правників “Товариство українсько-руських правників”. Ініціатором і першим головою став адвокат, історик і політолог С.Дністрянський. Основним завданням організації проголошувалось “розбудити у всіх членів-правників почуття організаційної спільності й обов’язку до співпраці у всіх ділянках громадського життя, зв’язаних з правничим станом” [13].

У 1914 р. організація ініціювала перший український правничий з’їзд у Львові [4, с.48].

Українська спільнота висувала певні вимоги до представників адвокатської верстви. На сторінках тогочасної галицької преси постійно лунали закиди адвокатам, яким відводили роль провідників у боротьбі за національні права українського народу. Зокрема, наголошувалося, що “український адвокат обов’язаний вносити для руских сторін всі письма по руски, брати участь в кожній культурно-політичній акції не лише яко учасник, но і яко дорадник правний, а попри тім боронити в справах карних повсталих на підкладі політично-економічнім (вибори, страйки і т. д.) безкорисно і причинити ся матеріяльно до всіх потреб культурно-політичних руского народа”. Чимало адвокатів у побуті спілкувалися українською мовою, належали до багатьох українських товариств, підтримували їх матеріально, але відмовлялися від безплатних захистів у судах, ведуть документацію польською мовою тощо. Один із дописувачів “Діла”, ставши на захист таких адвокатів, дорікав українській спільноті більшості повітів, яка “тямить лише об тім, чого має право від Русина-адвоката жадати, а забуває цілком о своїх обов’язках”, і наголошував, що ніхто не питає “А з чого той адвокат має жити” [10, с.32].

Ці умови життя адвокатів впливали на їх побут і родинне життя. Більшість адвокатів-українців одружувались на українках, які зазвичай були доньками греко-католицьких священників. Проте зустрічались і мішані шлюби. Так, дружиною перемишльського адвоката В.Загайкевича була полька [12, с.62].

Дружини-українки брали активну участь у підтримці громадського – політичної діяльності своїх чоловіків і самі не залишались осторонь. Зокрема, дружина адвоката А.Чайковського, Наталія, очолювала товариство “Союз Українок” у Бережанах, саме в її помешканні у Народному домі щонеділі збиралися жінки-активістки [9, с.21–22].

Як і в більшості інтелігентних сімей, адвокатські родини відзначали різні свята, особливо Різдво, Новий рік, Богоявлення, Великодні свята, а також іменини. Як приклад, можемо навести дані, про те, що А.Чайковський, незадовго до цих свят часто сам надсилав привітання своїм друзям та знайомим. Так, збереглися його листи до І.Белея в честь Дня Ангела та до І.Франка з нагоди Нового року [8, с.35]. Бажав А.Чайковський завжди найнеобхідніших побутових речей. Вітаючи І.Франка з Новим роком, письменник зазначає: “Та переді всім помагай Біг Вам з Новим роком: абисте здорові були з Вашою ріднею, абисте лиха не знали, ну а передплатників на Ваші видавництва дай боже тільки, що годі звичайному чоловікови вимовити” [9, с.23].

Отже, як бачимо, життя українських адвокатів Галичини кінця XIX – першої половини XX ст. характеризувалось типовими особливостями життя інтелігенції краю. Їх кількість зросла у зв’язку з підвищенням ролі світської інтелігенції у суспільно-політичному житті Галичини, а також через більший доступ до правничої освіти, можливість отримання кращих заробітків та зростання популярності фаху адвоката серед молоді. Українські адвокати чітко розмежовували свої політичні вподобання із професійними обов’язками, що показувало їх як фахівців високого класу і хороших знавців своєї справи. Вони здійснили вагомий вплив на суспільно-політичне життя Галичини і залишили помітний слід в її історії.

1. Андрухів І. Адвокатська доба національного відродження в Галичині / І. Андрухів // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 1999. – № 4. – С. 19–23.
2. Андрухів І. Українські правники у національному відродженні Галичини : 1848–1939 рр. / І. Андрухів, П. Арсенич. – Івано-Франківськ, 1996. – 80 с.
3. Богачевський Д. На возі і під возом. Картини із життя галицького вояка і правника / Д. Богачевський. – Торонто : Добра книжка, 1976. – 142 с.
4. Бойчук А. Інститут адвокатури в Галичині другої половини XIX – початку XX століття / А. Бойчук. – Одеса : Фенікс, 2012. – 152 с.
5. Дрогобицька О. Традиція і модерн : Побут української сільської інтелігенції Галичини (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.) / О. Дрогобицька. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2014. – 540 с.
6. Зайцева З. Націотворча місія української інтелігенції кінця XIX – початку XX ст. / З. Зайцева // Інтелігенція і влада : матеріали шостої всеукр. наук. конф., 20–23 травня 2014 р., м. Одеса. – Одеса : Астропринт, 2014. – С. 68–71.
7. Кульчицький В. Державний лад і право в Галичині (в другій половині XIX – на початку XX ст.) / В. Кульчицький. – Львів, 1966. – 67 с.
8. Листи (1880–1935). До І. Франка. Бережани, 12 січня 1935 р. // Чайковський Андрій. Сногади. Листи. Дослідження : у 3 т. / упоряд. Б. З. Якимович та ін. – Львів, 2002. – Т. 2. – С. 35.
9. Лицур Н. Побут української міської інтелігенції Галичини в кінці XIX – початку XX століття (на прикладі адвоката А. Чайковського / Н. Лицур // Інтелігенція і влада. – 2008. – Вип. 14. – С. 19–27.
10. Мисак Н. Галицькі адвокати наприкінці XIX – на початку XX століття: національна ідентифікація і професійна діяльність / Н. Мисак // Україна – Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. – 2012. – С. 26–37.
11. Монолатій І. Місто без властивостей: Коломийська fuga Великої війни / І. Монолатій. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2014. – С. 16–19.
12. Павлишин О. Євген Петрушевич (1863–1940) : Ілюстрований біографічний нарис / О. Павлишин. – Львів : Манускрипт-Львів, 2013. – 400 с.
13. Паньківський К. Організації українських правників у минулому / К. Паньківський // Правничий вісник Товариства Українських Правників в ЗДА. – Нью-Йорк, 1955. – С. 54–57.

Раскрыты вопросы формирования украинской адвокатуры как отдельного социального слоя. Проанализированы источники формирования адвокатов Галичины, их национальный состав, повседневная жизнь, условия труда и отдыха. Особое внимание обращено на роль украинских адвокатов в общественной жизни края.

Ключевые слова: адвокат, Галичина, интеллигенция, юрист, адвокатская лицензия.

Solved question of forming Ukrainian lawyers as a separate social group. Sources of formation of Galicia lawyers, their ethnic composition, everyday life, conditions of work and leisure. Special attention is paid to the role of Ukrainian lawyers in the public life of the region.

Keywords: lawyer, Galicia, intellectuals, attorney, law license.

**УДК 394.
ББК 63.59**

Світлана Боян, Олеся Семенюк

ОЧИСНИЙ ОБРЯД ПРИ НАРОДЖЕННІ ДИТИНИ В ТРАДИЦІЙНІЙ ОБРЯДОВІСТІ БОЙКІВ

На матеріалах вітчизняної та зарубіжної етнографічної літератури й джерельної бази кінця XIX–XX ст. розглянуто обряди, традиції бойків, які пов'язані безпосередньо із народженням дитини, насамперед очисний обряд, що здійснювався після народження дитини матір'ю і “бабою”, яка приймала пологи. Даний матеріал присвячений аналізу й систематизації традиційних обрядових дійств, ритуалів і звичаїв, що стосуються післяпологового циклу родинного обрядового комплексу бойків. На основі компонентного аналізу виокремлено головні складові очисного обряду при народженні дитини на Бойківщині.

Ключові слова: очисний обряд, традиційні обрядові дійства, ритуали, звичаї, післяродовий цикл, родинний обрядовий цикл.

Новонароджена дитина в українській сім'ї – це символ продовження життя. Здавна в кожній родині поява немовляти супроводжувалася певними обрядами та звичаями, які виконувала мати для добробуту і щастя її дитини. Народні обряди при народженні дитини належать до обрядів і звичаїв життєвого циклу людини. Обряди при народженні дитини є виключно родинними, адже головну роль у них відіграє новонароджена дитина, а в подальшому рідні та хрещені батьки, тобто родина. Ці обряди є одним з важливих народних обрядів всіх народів світу. З народженням дитини та хрещенням було колись пов'язано багато народних традицій, звичаїв і вірувань на Бойківщині. Чимало їх збереглося ще до нині серед гірського населення Бойківщини.

Метою дослідження є комплексне вивчення очисного обряду при народженні дитини в контексті родинної обрядовості на Бойківщині та з'ясування найголовніших особливостей даного обряду.

Даний комплекс обрядовості прийнято поділяти на чотири групи: допологовий, власне пологовий, післяпологові та обрядові дії, що знаменують “приєднання” дитини до роду, громади [22], а також до переліку можна віднести й вибір імені, кумів, приручення до рідного дому. Однак, вивчаючи на основі етнографічних джерел обряди і звичаї, що виконувались під час народження дитини на Бойківщині, слід не оминати увагою очисний обряд як важливу маловивчену етнографічну проблему. Звертаючи увагу на стан дослідження теми, необхідно зауважити, що відомості про традиції, звичаї при народженні дитини, обряди ініціації, виховання дітей в Україні знаходимо серед праць дослідників З.Кузелі [11], Д.Лепкого [16], М.Зубрицького [12] та ін. Ця тематика деякою мірою досліджувалася сучасним українським етнографом З.Небесною [19], яка провела порівняльний аналіз традиційних і сучасних елементів родильної обрядовості українців Бойківщини вивчаючи звичаї та обряди, пов'язані з народженням дитини в загальному контексті, та рядом інших дослідників, які вивчали очисний обряд в контексті родинної обрядовості.